

DOI 10.4467/25439561KSR.22.023.16375

TEA ROGIĆ MUSA

 <https://orcid/0000-0002-5341-1423>

Leksikografski zavod Miroslav Krleža

Zagreb

ZABORAVLJENA KNJIŽEVNOPOVIJESNA ZAGONETKA: HRVATSKA KNJIŽEVNA EPIZODA IRINE ALEKSANDER-KUNJINE

A FORGOTTEN LITERARY HISTORY RIDDLE: THE CROATIAN LITERARY EPISODE OF IRINA ALEKSANDER-KUNJINA

Sažetak

Članak se bavi zagonetnom zagrebačkom fazom iz biografije Irine Aleksander-Kunjine, njezinom ulogom u hrvatskoj književnosti razdoblja međuraća i odnosima s protagonistima tadašnjega hrvatskoga književnoga života. Donijet će se pregled njezinih književnih suradnji u hrvatskim književnim časopisima. Osim pokušaja određenja njezine uloge u međuratnom književnom životu, cilj je članka osvijetliti njezino pisanje na hrvatskome i donijeti osvrt na recepciju njezina položaja i djela u hrvatskoj književnoj sredini. Iako jest imala odjeka u književnoj javnosti, više je pozornosti dobivala njezina građanska osoba nego književni rad. Cilj je članka iznijeti stajalište o njezinu mjestu u hrvatskoj književnoj povijesti prve polovice XX. stoljeća i možebitnu važnost za povijest hrvatsko-slavenskih književnih veza.

Ključne riječi: Irina Aleksander-Kunjina; hrvatska književnost; ruska književnost; međuratni modernizam; hrvatsko-slavenske književne veze; zaboravljena književnopovijesna baština.

Abstract

This paper presents the most important information about the mysterious Zagreb phase of Irina Aleksander-Kunjina's biography, her role in Croatian interwar literature, and

her relations with vital figures of the Croatian literary scene of that time. An overview of her literary contributions in Croatian literary journals will also be presented. Apart from the evaluation of her role in the interwar literary scene, the aim of this paper is to shed light on her writing in Croatian and the reception of her activity and works in Croatian literary milieu. Although she did receive attention among the literary public, this was more due to her public persona than her literary work. Furthermore, this paper aims to offer an summary of her position in Croatian literary history in the first half of the 20th century and her importance in the history of Croatian-Slavic literary relations.

Słowa kluczowe: Irina Aleksander-Kunjina, literatura chorwacka, literatura rosyjska; modernizm międzywojenny, chorwacko-słowiańskie stosunki literackie, zapomniane historyczno-literackie dziedzictwo

Keywords: Irina Aleksander Kunjina, Croatian literature, Russian literature, interwar modernism, Croatian-Slavic literary relations, forgotten Literary History Legacy

Uvod: obrisi biografije

Irina Aleksander-Kunjina rođena je u Sankt Peterburgu (15. lipnja 1900. ili 2. lipnja po julijanskom kalendaru), umrla je u Ženevi (13. prosinca 2002). Bila je kći činovnika carske Rusije J. I. Kunjina (židovskoga porijekla, pravoga prezimena Feinberg). Maturirala je (u elitnoj gimnaziji, po svem sudeći) 1917., studirala je u Sankt Peterburgu na filozofskom fakultetu. S početkom Oktobarske revolucije s obitelji je prebjegla najprije u Bjelorusiju pa u Kijev, gdje je 1919. nastojala nastaviti studij. S prvim mužem (o kojem se zna vrlo malo te je u izvorima zabilježen kao ruski časnik Zahar Černov)¹ stigla je 1921. u Zagreb, gdje je te godine upoznala tada mladoga odvjetnika Božidara Aleksandera². U Zagrebu se 1922. upisala na Pravni fakultet. Nakon smrti sina 1923. (koji je umro u ranoj dječjoj dobi) napustila

¹ Nemoguće nam je bilo provjeriti pretpostavku prema kojoj je Irina neposredno nakon revolucije bila uhićena; poznato je da je Černov bio njezin tamničar; zaljubivši se u nju, zajedno su izbjegli iz Rusije. Pouzdano je tek to da im se sin rodio 1921. u Herceg Novom u Crnoj Gori (u jednoj od njihovih izbjegličkih postaja) te da se, prispijevši u Zagreb, Černov zaposlio kao crtač u zapovjedništvu inženjerije IV. armije Kraljevine SHS. Vratio se 1923. u Lenjingrad, gdje je strijeljan. Prvoga muža Irina nikad poslije ni u jednom tekstu ne spominje.

² U memoarima ostavila je zapis o prvim susretima: „A prvi naš susret nasamo dogodio se u jesen 1922. godine na imanju koje se nalazilo na jednome od sedam zagrebačkih brežuljaka, nalik na rimske, ali mi nisu bili par. Trebali su mi udžbenici za ispit iz povijesti prava – rimskog, njemačkog i hrvatskog, što si ti položio godinu ili dvije prije mene. Mogao si mi ih donijeti kući ili na fakultet, gdje smo se nekoliko puta sreli, i dok smo prolazili hodnicima, razgovarali smo kao prijatelji; ili kod vas kod kuće, gdje sam navraćala triput tjedno podučavati tvoju mladu sestru. No sve tri varijante činile su nam se nekako nesigurnima.” Vidjeti: I. Lukšić, *Svi životi jedne ljubavi*, „Književna smotra” 2001, nr 1(119), s. 77.

je Zagreb i vratila se u Sankt Peterburg. Ondje piše kazališne i filmske prikaze, pokušava se etablirati kao glumica i scenaristica na filmu. Iz do danas ne posve jasnih razloga, vratila se u Zagreb i 1926. udala za Aleksandera³. U Đorđićevoj ulici (kućni broj 7) od 1926. do 1938. imala je vrlo posjećen i utjecajan društveni salon u kojem su se okupljali likovni umjetnici i pisci koje je njezin muž novčano potpomagao. Nakon kratka boravka u Švicarskoj (vjerojatno zbog Božidarova liječenja), vratila se nakratko 1940. u Zagreb no već 1941., s krivotvorenim putovnicama, oboje napuštaju Zagreb (kada su uništeni i njihovi policijski dosjei, za njih kompromitirajući, kako tvrdi Lukšić⁴ i odlaze u SAD (najprije borave na Floridi, potom sve do 1955. u New Yorku). Osumnjičeni da su komunisti, iz SAD-a odlaze u Pariz te od 1960. u Ženevu. U većini se prikaza Irinina rada spominje da je pisala na ruskom, francuskom, engleskom i hrvatskom no, sudeći prema kasnijim njezinim tekstovima, književne je radove otpočeta do zrele poratne te najkasnije, ženevske faze pisala sve na ruskome pa potom dala prevesti⁵. Kao svoje književne uzore navodila je Serapionovu braću i Evgenija I. Zamjatina⁶, no, valja reći odmah na početku, u njezinu djelu pravih utjecaja navedenih pisaca zapravo nema. Njezini prijevodi E. I. Zamjatina (*Tamo gdje je vrag rekao laku noć*, 1931)⁷ i Aleksandra Aleksandroviča Bloka (*Dvanaestorica, Književnik*, 1935)⁸ nisu povoljno ocijenjeni⁹, zacijelo stoga što nikad nije dovoljno savladala hrvatski da bi na nj prevodila. Pri-

³ Obitelj Aleksander upoznala je kad se te godine zaposlila kao *dame de compagnie* Božidara rove mlade sestre Mire. Udala se za Božidara u Beču 1926.

⁴ Vidjeti: I. Aleksander, *Svi životi jedne ljubavi*, red. I. Lukšić, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, Naklada Jesenski i k-Tur, 2003, ss. 340-341.

⁵ Cjelina njezina književnoga opusa po prilici obuhvaća sljedeća djela: *Pesni*, Kijev 1918; *Douglas Tweed*, Moskva 1925; *I tol'ko fakty, sir!* Berlin 1933 (hrvatski prijevod: *Samo činjenice, molim!* Zagreb 2007; *Krasnaja feska*, Pariz 1938. (zbirka pripovijedaka, hrvatski naslov *Crveni fes*); *The Running Tide*, New York. 1943; *This is Russia*, Philadelphia 1947 (priručnik za djecu promotivnoga karaktera); *Round Trip to Eternity*, Washington 1953; *Svi životi jedne ljubavi*, Zagreb 2003 (memoari); *Douglas Tweed i ostali* (hrvatsko izdanje), Zagreb 2011; *Zov plime*, Zagreb 2017.

⁶ „U lirici sam bila blizu odjeku misli futurista, grupi poznatoj pod imenom imažinisti. [...] U prozi pripadala sam smjeru Serapionove braće, čiji je bard bio poznati književnik Jevgenij Zamjatin [...] U ono vrijeme nisam bila u Rusiji i nisam mogla formalno pripadati toj grupi, ali onim smjerom kojim su išli oni, išla sam i ja u onim teškim godinama građanskog rata. Tim smjerom idem još i danas, usprkos osamljenosti, koja mi je u mom literarnom razvoju u inozemstvu jedini stalni suputnik” (I. Aleksander, *Svi životi jedne ljubavi...*, op.cit., ss. 236-237) – Tako je o sebi izjavila Irina 1937. u intervjuu zagrebačkom tjedniku *Komedija*.

⁷ Izdanje sadržava bilješku da je „prevod sa ruskoga”. Split, Edicija Socijalne misli, 1931.

⁸ A.A. Blok, *Dvanaestorica*, „Književnik”, 8(1935) 7/8, ss. 304-312.

⁹ Taj je prijevod hrvatski rusist Josip Badalić ocijenio vrlo nepovoljno: „objavljen je u zagrebačkoj časopisnoj književnosti nov «hrvatski» prijevod *Dvanaestorice*: autorom je toga prijevoda Irina Kunjina Aleksander. Na žalost, o tome prijevodu ne valja trošiti riječi, jer autor toga prijevoda, strankinja, nije ovladala ni gramatikom, a još manje akcentologijom toga jezika u koji je prevodila, pa je to primjer neodmjereneosti prevodilačkih pretenzija”. Vidjeti: J. Badalić, *Rusko-hrvatske književne studije*, Zagreb, Liber, 1972, ss. 463-464.

mjer njezine goleme književne ambicije a skromna estetskoga dometa pripada hrvatskoj epizodi njezine biografije: napisala je, pretpostavlja se možda i uz izravnu pomoć Zamjatina, biografsku dramu *Puškin*, koja je naručena za stotu obljetnicu Puškinove smrti, i izvedena 1937. u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu¹⁰. Njezino englesko djelo *Round Trip to Eternity* nadahnuto je novelom *Hodorlahomor Veliki* M. Krleže, a Irina je jamačno poslužila kao poticaj za lik Madeleine Petrovne u Krležinoj drami *U agoniji*, može bitno i Bobočke u romanu *Povratak Filipa Latinovicza* i Irine u romanu *Giga Barićeva* Milana Begovića¹¹. U obranu pak drame *Puškin* javio se samo zagrebački kritičar Milan Ćurčin¹² tumačeći da je ponajveći problem upravo obilje „historijskoga materijala” i očit strah da se ne pogriješi u činjenicama Puškinova života. Ćurčin drži da su negativne kritike u zagrebačkoj javnosti pretjerane jer je autorica „jedan od najaktivnijih i najsposobnijih posrednika između naše i ruske književnosti”.

Nejasna je njezina umjetnička biografija za boravka u Rusiji između dvaju zagrebačkih boravaka¹³; u svojim kasnim memoarima, koji su objavljeni na hrvatskome o tom razdoblju ne otkriva ništa novo¹⁴, osim što razmjerno precjenjuje, osobito s obzirom na izravne kontakte s istaknutim piscima, vlastitu važnost u kontekstu cjeline tadašnjega kulturnoga života u Sankt Peterburgu¹⁵. Poznato je, iz toga

¹⁰ Nije pretjerano pretpostaviti da je drama izvedena prema Krležinoj preporuci, što se može zaključiti iz činjenice da dramu književne početnice prevodi s ruskoga Branko Gavella, scenograf je Ljubo Babić, glavni glumac Vjekoslav Afrić, režija Tito Strozzi, sve prva imena tadašnjega zagrebačkoga kazališnoga života.

¹¹ U novije doba, Irina je tema pripovijetke *Sjajna zvijezda Rovinja* Irene Lukšić (Zagreb, Mozaik knjiga, 2001). Glavni je lik znanstvenica koja putuje u Ženevu kako bi istražila tajanstvenu spisateljicu.

¹² M. Ćurčin, *Puškin Irine Aleksander-Kunjine*, „Nova Evropa” 1937, nr 5, ss. 174-176.

¹³ Tvrdnje Irene Lukšić u izdanju autobiografskog romana *Samo činjenice molim* upućuju na Irininu cjeloživotnu prosovjetsku orijentaciju. Vidjeti: I. Lukšić, *Prema Irini Kuninoj*, [w:] I. Aleksander, *Samo činjenice, molim!: tekstovi i dokumenti*, red. i tlm. z jez. rosyjskogo Irena Lukšić, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo i Disput, 2007, ss. 5-18. Hrvatsko izdanje toga romana sadržava dijelom isti sadržaj kao i memoari *Svi životi jedne ljubavi*. Vidjeti: I. Aleksander, *Svi životi jedne ljubavi*, red. I. Lukšić..., op.cit. Transkript dokumentarnoga filma o Irini Aleksander (prema scenariju Irene Lukšić) redatelja Željka Senečića snimljen je na temelju razgovora s Irinom u Ženevi u siječnju 1999. i tiskan je u izdanju I. Aleksander, *Samo činjenice, molim!* (ss. 287-320). Na temelju transkripta jasno je da Irina Aleksander hrvatski govori s mnogo pogrešaka, što otvara tekstološke prijepore oko njezinih hrvatskih pripovijedaka koje su zacijelo imale svojega hrvatskoga urednika, vjerojatno Stjepana Kranjčevića, barem na razmeđu 1920-ih i 1930-ih.

¹⁴ J. Pintarić, *Irina Aleksander*, „Književna republika” 2003, nr 172, ss. 93-94.

¹⁵ Nejasno je kako se uspjela vratiti tada još živim roditeljima u Lenjingrad, gdje je, neovisno o slabu dometu njezina angažmana, ipak nesumnjivo bila društveno aktivna. Vidjeti: Ibidem, s. 94. O prijemima u Irininj građanskoj biografiji i političkoj pozadini njezina boravka u Zagrebu vidjeti i: B. Zakošek, *Irina u obitelji Aleksander*, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 2007, ss. 33-346; I. Aleksander, *Svi životi jedne ljubavi...*, op.cit., s. 368. Najveći je biografski prijemor, koji dakako usmjeruje i čitanje njezina opusa, povezan s mogućnošću da je i prispjela u Zagreb kao agentica Kominterne, što se pretpostavlja na temelju anonimnih iskaza talijanskih vlasti 1942. Vidjeti: Ibidem,

razdoblja nakon revolucije, da je bila scenaristica filmova *Miške protiv Judeniča* (redatelji Grigorij Kozincev i Leonid Trauberg, 1925)¹⁶, ekscentrične komedije koja na crnohumoran način ukazuje na društvene anomalije, i kratkoga filma *Tristo tri-deset tri nesreće* (režija Vladimir Feinberg, 1926)¹⁷. U kontekstu toga kratkoga razdoblja indikativno je da joj je uspjelo vratiti se u Rusiju nakon što je izbjegla iz zemlje uoči revolucije te je, suprotno očekivanju da joj se dogodi progon kao i ostalim protivnicima revolucije koji su izbjegli, očitog mogla javno djelovati. Pretpostavlja se stoga¹⁸ da joj bila dodijeljena društvena – režimska – zadaća, možda i konspirativna. Je li s tim ciljem upućena natrag u Hrvatsku, o tome se može samo nagađati. Nedvojbeno je naime da Irina nikada nije pripadala klasičnoj ruskoj emigraciji, oštro suprotstavljenoj revolucionarnim vlastima; njezin je društveni angažman izrazito internacionalan, sa simpatijama prema sovjetskoj Rusiji. Bitno je stoga pročitati ponovo njezine priloge u hrvatskoj periodici o suvremenoj sovjetskoj književnosti (Maksim Gorki, Evgenij Ivanovič Zamjatin). Nadalje, u SAD-u njezin izravni krug kontakata neskriveno je komunistički, što je osnažilo njezinu poziciju lijeve intelektualke, no oslabjelo ulogu ruske emigrantice.

Marginalije mimo ruskoga i američkoga opusa: hrvatske sitnice

Prvi put u časopisu *Književnik*¹⁹ javila se programskim tekstom *Prozore širom!*²⁰ koji je niz teza, kojima je usputan povod hrvatska likovna skupina Zemlja, lako povezivih s programom socijalne književnosti, o umjetnosti kao umijeću poznavanja života, o aktivnoj društvenoj ulozi umjetnika, uza stanovito opravdanje minulih događaja („Nikakva revolucija i nikakva hereza nisu intimne i nisu lagane. Zato jer je to skok, jer je to prekid mirne evolucije, a svaki prekid je rana, bol. Ali treba da se ranimo: većina ljudi boluje od nasljedne bolesti sna (entropija), a tim bolesnicima ne smije se dopustiti spavanje jer je inače posljednji san – smrt”). Zagovara internacionalizam („Naši umjetnici moraju da progovore u umjetničkom esperantu, a ne da budu statisti u areni zapadne kulture”), pristajući deklarativno uz

s. 351. U takvu slučaju, koji nije nevjerojatan, sav je njezin književni angažman na hrvatskom jeziku paravan za konspirativno djelovanje, iako držimo da jest imala književnih ambicija, koliko se god sama deklarirala tek kao suputnik književnoga života. Kako bilo, njezino suputništvo hrvatskim piscima i umjetnicima nije bilo ni spontano ni slučajnost.

¹⁶ Grigorij Mihajlovič Kozincev (1905-1973), ruski filmski redatelj sovjetskoga porijekla, često režirao zajedno s ukrajinsko-sovjetskim redateljem Leonidom Zaharovičem Traubergom (1901-1990).

¹⁷ Vladimir Borisovič Feinberg (1892-1969), sovjetski filmski redatelj.

¹⁸ I. Lukšić, *Prema Irini Kuninoj*, [w:] *Samo činjenice...*, op.cit., s. 13.

¹⁹ Nakon što je u 3. godištu bio na rubu gašenja, časopis je njezin muž Božidar kupio, omogućivši mu da opstane. D. Plevnik, *Odjeci*, [w:] *Svi životi jedne ljubavi...*, op.cit., s. 387.

²⁰ I. Aleksander, *Prozore širom*, „Književnik” 1930, nr 1, ss. 17-21.

nove tendencije („Neka oni zidaju nova zdanja, neka utiru nove puteve, neka kažu svoju riječ u sveljudskom esperantu umjetnosti, neka odgoje sebe za nove zadatke umjetnosti, a nas za novo shvaćanje. Oni su učinili već vrlo mnogo – prozore su širom otvorili i pustili su svjež i drzovit vjetar novotarije”).

Iako tiskana nakon programskoga teksta, novela *Trojica*²¹ nastala je ranije (u Zagrebu 1929)²². Siže je sljedeći, fantastički: likovi su čovjek (Robinzon), mačak (Turandot) i gvozdeni, mučaljivi idol (kip srednjovjekovnoga biskupa). Pripovjedač tvrdi da samo biskup nije umro, on je jedini određen za vječno postojanje (budući da je kip), živu je dvojicu rodio hir banalne slučajnosti, dok je njega stvorila snaga ljudskoga duha: „I nisu saznali ni Turandot ni Robizon da je umro i njihov drug, biskup, prije tisuću neizbrojenih godina, isto tako slučajan, isto tako smrtnan, ništa ne dospjevši, ništa ne dokazavši, kao ni oni. Da je njega tisuću godina kasnije uskrsnula, već zaboravljenoga, jogunasta čovječja volja, i proklela najstrašnijim prokletstvom – besmrtnošću”. Novela je očit pokušaj da se oprimjeri teorija iznese-na u ranije tiskanom članku, no, kao i u drugoj pripovijetki, Kunjina tu očituje neke značajke svojega pisanja koje je trajno obilježuju.

Druga joj je pripovijetka *Pikolo*²³ uz koju je otisnuto da ju je s ruskoga preveo Stjepan Kranjčević²⁴ (vjerojatno prevoditelj i *Trojice* i njezinih kritičkih priloga u *Književniku* i *Vijencu*). „Pikolo” je, kako tumači pripovjedač, budući konobar. Najavljuje čitatelju „istinitu” pripovijest o Pikolu kojeg osobno poznaje. Pikolo pak piše dnevnik u koji zapisuje svakodnevna poniženja svojega bijedna života. Jedina su mu utjeha poznanstvo s piscem, dnevnik i to što pisac ima simpatije prema njegovu udesu. Pikolo je nadaren iako neobrazovan: služi se francuskim (majka mu je odnekud na Balkan zalutala Francuskinja). Prijateljuje s profesorom koji objeduje u restoranu kojem Pikolo radi (opisi upućuju na ozračje Jadrana). Profesor je Francuz. Pikolu je otac Bosanac, što profesor – dakako pripovjedač koji se služi glasom lika – koristi za stereotipne generalizacije („kap zdrave krvi tih

²¹ I. Aleksander-Kunjina, *Trojica*, „Književnik” 1930, nr 4, ss. 152-159.

²² Bilješka o nastanku tiskana je ispod samoga teksta novele, ibidem, s. 159.

²³ I. Aleksander-Kunjina, *Pikolo*, „Književnik” 1933, nr 6, ss. 233-246.

²⁴ Kranjčević je napisao osvrt na njezin roman *Toljko fakti, sir* tiskan u Berlinu 1933. kod nakladnika Petropolis. Vidjeti: S. Kranjčević, *Roman Irine Kunjine-Aleksander*, „Književnik” 1933, nr 4, ss. 179-181. U tom je romanu, tvrdi kritičar, niz stvarnih događaja, ženska osoba u prvom licu pripovijeda o strahotama za građanskoga rata u Rusiji. Iako i taj roman pokazuje manjkavosti u pripovijedanju i stilu, očito je da pripovjedačica dobro poznaje okolnosti i pojedince koje tematizira pa roman doista treba čitati autobiografski (o dijelu života kad odlazi prvi put iz postrevolucionarne Rusije). Stil je u ovom romanu drukčiji no u pripovijetkama i podsjeća, zbog brzine kojom se izmjenjuju lica i mjesta, na filmsku tehniku. To je odlika i njezina fantastičkoga djela *Douglas Tweed* (Moskva 1925), što svjedoči da je doista pristajala uz moderne pripovjedne strategije, nastojeći oponašati ritam filmske naracije. Taj bi se roman uvjetno moglo smatrati autobiografskim, ako se Kunjinu motri kao osobu koja glavnu junakinju, špijunku, karakterizira prema vlastitu iskustvu.

naroda mora se primiješati krvi naroda otrovanih kulturom i takva bi transfuzija mogla ozdraviti Evropu”). Fabula obiluje općim mjestima socijalne literature (mladić koji se zbog siromaštva ne može školovati, oholi profesor koji, iako ga simpatizira, ništa ne čini da mu doista pomogne, pokojna majka, brižna i poštena, za razliku od oca Balkanca, priprosta vojnika i razbojnika). Na koncu, očajni Pikolo, uvjeren da je počinio zlodjelo zbog kojega će biti uhićen, otvara majčino pismo, dotad nepročitano, i saznaje pravu istinu o svojem porijeklu. Prava istina, naime da mu je on pravi otac, profesor, koji se zabavlja čitajući svojim salonskim prijateljima Pikolov dnevnik, ne spoznaje.

Pripovijetke joj više pripadaju socijalnoj književnosti nego avangardnoj, neovisno o tome kako se sama deklarirala. Spomenut ćemo stoga i dva kritička priloga u *Književniku*²⁵ koji otkrivaju njezine prave uzore: u članku *Maksim Gorkij* Kunjina tvrdi da je, u vrijeme kad se Gorki javio, u ruskoj književnosti vladao duh dubokoga pesimizma, tragične izgubljenosti i najdubljih protuslovlja; srećom, Gorki se pojavio kao „drzoviti propovjednik zanosne bezumnosti hrabrih među neotpornim, tromim i suvišnim ljudima čehovske galerije”. Kunjina cijeni navodi pragmatizam Gorkoga i osuđuje »pasivni romantizam« u književnosti kao bijeg od zbilje, zagovarajući „aktivni romantizam” koji čovjeku daje volju za životom.

U članku *Evgenije Ivanovič Zamjatin*²⁶ divi se piščevu razumijevanju ruskoga čovjeka i provincije, pristaje uz njegovu krilaticu o književnosti „heretika i sanjara” (u kontekstu Zamjatinove kritike „okoštale umjetnosti”). Iz njezinih ovdje navedenih pripovijedaka jasno je da Kunjina eksperimentira sa značajkama koje je Zamjatin inaugurirao, napuštajući realističku pripovjednu tradiciju. No njezina primjena fantastike i groteske u fabuliranju nije lišena ideologiziranja te joj nedostaje elementarne stilske inovativnosti. Članak *Ruska književnost iza revolucije*²⁷, u kojem je pokušala dati pregled ruskih avangardnih skupina, koncentrirajući se najviše na proletersku i seljačku liriku, dokazuje da cijelo to razdoblje motri kroz vizuru „pobjede revolucije” te, iako hvali avangardne poetike, čini to iz perspektive ideologije, ne tumačeći njihov estetski zaokret.

U cjelini su komadići njezina hrvatskoga opusa, kao i ruska proza, pokušaji tzv. objektivnoga pisanja, razumijevanja pripovijedanja kao svjedočenja o onome što se tobože doista dogodilo, gdje se pripovjedač intencionalno oblikuje kao izravan svjedok. Paradoks je da je upravo njezina autobiografska proza primjer automistificirajućega diskursa i pripovjedača koji iznevjeruje čitateljev horizont očekivanja. U pripovijetke je nastojala unijeti dokumentarističke pojedinosti, što je

²⁵ I. Aleksander-Kunjina, *Maksim Gorkij*, „Književnik” 1936, nr 7/8, ss. 341-346.

²⁶ I. Aleksander-Kunjina, *Evgenije Ivanovič Zamjatin*, „Književnik” 1930, nr 10, ss. 451-457.

²⁷ I. Aleksander, *Ruska književnost iza revolucije*, „Vijenac” 1928, nr VIII/4, ss. 154-159; nr 6, ss. 269-272; nr 7/8, ss. 337-343.

više pridonijelo dojmu artificijelnosti nego objektivnosti. Mješavina dokumentarizma i artificijelnosti, tzv. *fiction-fiction* polaritet²⁸, uvjetovao je da je u fikcionalni tekst umetala programska mišljenja o naravi umjetnosti i njezinu odnosu prema zbilji. Autobiografski publicistički diskurs nastojala je pak fikcionalizirati.

Umjesto zaključka: što je ostalo onkraj zagonetke o „najpoznatijoj hrvatskoj Ruskinji”

Autobiografska djela Irine Kunjine – *Douglas Tweed, Tolko fakty, sir* i kasni memoari, nastajali prema autoričinu priznanju desetljećima s naslovom *Svi životi jedne ljubavi*, koji su vrlo selektivni i razmjerno kratki, što tvrdnju o dugu nastajanju dovodi u pitanje – kriju između redaka životni put koji nam je ostao zagonetka. Mecena hrvatskih umjetnika i književnika možebitna je sovjetska agentica koju je umjetnički salon zanimao samo kao mjesto za širenje propagande. Ako to i nisu bili jedini motivi njezina boravka u Zagrebu i prijateljevanja s hrvatskim umjetnicima i piscima, među kojima je Krleža najvažniji, ostaje činjenica da je bez teškoća putovala u sovjetsku Rusiju te da je policija pratila bračni par Aleksander u Zagrebu tijekom 1930-ih te da je Kunjina neskriveno podupirala komunističku ideologiju²⁹. Tome u prilog ide i roman *Zov plime*³⁰ (*The Running Tide*, tiskan 1943. u New Yorku). Roman je nadahnula biografija sovjetske pomorske kapetanice Valentine Orlikove te je pisan s nekritičkom apologijom prema njezinu javnom liku i djelu. Unatoč tome, nije imao odjeka ni u američkoj ni u sovjetskoj kritici. Njezina književna ambicija možda je ohrabrena i Krležinom tvrdnjom da se u zagrebačkim krugovima držalo do njezinih radova, kao što je posvjedočio u pismu („[...]uvjereni smo da u Vama spava književnik velikog međunarodnog, tj. rusko-hrvatskog formata. Ako se uopće mislite vratiti u naš snob-grad [...]”)³¹. Nagadanja o njihovu navodnu platonskom ljubavnom odnosu potaknuta su i rijetkim zapisima samoga Krleže („U svome dlanu osjećam gejšinu gracilnu ruku, koju je položila u moju ruku leptirasto, dodirujući me sa tri topla prstića, i tako se slatkasto krećemo scenskim rokoko

²⁸ V. Kolarić, *Estetika i politika u romanu Douglas Tweed Irine Aleksander*, „Književna smotra” 2013, nr 1(67), s. 131.

²⁹ Tema našega članka nije svjetonazor Irine Kunjine nego nemogućnost da se njezina poznata biografija upotpuni vjerodostojnim podatcima i očit nesklad u njezinu djelovanju na više razina, između javne osobe, pripovjedačice u fikcionalnom tekstu (koja je objektivizirana stvarnim mišljenjima) i pripovjedačice u autobiografskom tekstu, koja je izrazito fikcionalizirana i mistificirana.

³⁰ S engleskog prevela Biljana Romić, prema prijevodu s ruskoga, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 2017.

³¹ M. Krleža, *Pisma*, Sarajevo, Oslobođenje, 1988, ss. 17-19. Riječ je o dva pisma upućena Irini i Boži Aleksander. Prvo je pismo s datumom na Božić 1938, drugo u srpnju 1940, kad je Krleža posve pod dojmom rata i politike.

perivojem. [...] gejša se kao žabica u priči pretvara u Ljubočku, Ljubočka u Iročku”³².

U hrvatskoj javnosti *Svi životi jedne ljubavi* naišli su na stanovitu razočaranost, koja je posljedica uvjerenosti da autorica ništa bitno nije otkrila, osobito iz svojega „bogatog ali neistraženog dosjea”³³. Razočaranje su izazvale i dionice u kojima se spominje Krleža, koji je više posvećen privatnom odnosu (netrpeljivom) prema supruzi mu Beli nego što išta bitno govori o relacijama između bračnih barova Aleksander-Krleža. O Krleži kao piscu govori apologetski, no svoj stav ne tumači unutarknjiževnim razlozima. Insinacije o Krležinoj biseksualnosti nemaju vrijednosti pa ni kao indiskretan detalj (odavno je poznato da se Krleža družio s pojedincima za koje je zacijelo znao da su homoseksualci), a i takve aluzije nemaju nikakvu vrijednost za književnu povijest. Ni dijelovi koji se tiču ruskih pisaca nisu donijeli ništa novo (poznanstvo s Blokom to zapravo i nije, susreli su se na pjesničkoj tribini na kojoj je Blok u Sankt Peterburgu čitao svoje stihove gimnazijalcima); zanimljiv je ipak pozadinski kontekst tadašnjega Sankt Peterburga 1918 – s jedne se strane opisuju pucnjave i mrtvi po ulicama, susjedi i rodbina koji preko noći završavaju u zatvorima, glad među pukom, dok istodobno gimnazijalci s ushitom pohode pjesničke tribine, neopterećeni patnjom oko sebe). Kao i njezina malobrojna djela na hrvatskome, osim stanovite kultiviranosti u izrazu, koja je više posljedica autocenzure i opreza nego stilske vještine, memoari je otkrivaju kao autoricu disperzivna književnoga rukopisa i neosvijestene poetike, što možda i nije doista tako bilo, da autorica nije toliko toga odlučila sakriti.

Literatura

- Aleksander I., *Fuga krležiana*, „Književna republika” 2003, nr 1/2, ss. 93-117.
 Aleksander I., *Prozore širom!*, „Književnik” 1930, nr 1, ss. 17-21.
 Aleksander I., *Ruska književnost iza revolucije*, „Vijenac” 1928, nr VIII/4, ss. 154-159; nr 6, ss. 269-272; nr 7/8, ss. 337-343. Pretisak: „Kolo” 1999, nr 3, ss. 394-425.
 Aleksander I., *Samo činjenice, molim!: tekstovi i dokumenti*, red. i tlm. z jez. rosyjskieskiego I. Lukšić, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo i Disput, 2007, 416 ss.
 Aleksander I., *Svi životi jedne ljubavi*, red. I. Lukšić, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, Naklada Jesenski i Tur, 2003, 368 ss.

³² Vidjeti: I. Aleksander, *Fuga krležiana*, „Književna republika” 2003, nr 1/2, ss. 237-238.

³³ B. Donat, *Odjeci*, [w:] *Svi životi jedne ljubavi...*, op.cit., s. 382. *Odjeci* u knjizi *Samo činjenice, molim!* sadržavaju niz vrijednih priloga o tom izdanju (autorâ Dunje Detoni Dujmić, Grozdane Cvitan, Zorislava Paunkovića, Jovana Ćirilova, Milivoja Jovanovića, među ostalima), što svjedoči da je znatna pozornost u javnosti posljedica velikih očekivanja, koja nisu ispunjena.

- Aleksander I., *Zov plime*, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 2017, 337 ss.
- Aleksander-Kunjina I., *Evgenije Ivanovič Zamjatin*, „Književnik” 1930, nr 10, ss. 451-457.
- Aleksander-Kunjina I., *Maksim Gorkij*, „Književnik” 1936, nr 7/8, ss. 341-346.
- Aleksander-Kunjina I., *Pikolo*, „Književnik” 1933, nr 6, ss. 233-246.
- Aleksander-Kunjina I., *Trojica*, „Književnik” 1930, nr 4, ss. 152-159.
- Badalić J., *Rusko-hrvatske književne studije*, Zagreb, Liber, 1972, ss. 463-464.
- Blok A.A., *Dvanaestorica*, „Književnik”, 8(1935) 7/8, ss. 304-312.
- Ćurčin M., *Puškin Irine Aleksander-Kunjine*, „Nova Evropa” 1937, nr 5, ss. 174-176.
- Kolarić V., *Estetika i politika u romanu Douglas Tweed Irine Aleksander*, „Književna smotra” 2013, nr 1(67), ss. 123-135.
- Kranjčević S., *Roman Irine Kunjine-Aleksander*, „Književnik” 1933, nr 4, ss. 179-181.
- Krleža M., *Pisma*, Sarajevo, Oslobođenje, 1988, ss. 17-19.
- Lukšić I., *Američki tekst Irine Aleksander*, [w:] Aleksander I., *Zov plime*, prev. B. Romić, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 2017, ss. 5-9.
- Lukšić I., *Svi životi jedne ljubavi*, „Književna smotra” 2001, nr 1(119), ss. 75-86.
- Pintarić J., *Irina Aleksander*, „Književna republika” 2003, nr 172, ss. 93-94.
- Senečić, Ž., *Transkript dokumentarnog filma o Irini Aleksander*, [w:] *Samo činjenice, molim!*, red. I. Lukšić, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 2007, ss. 287-320.
- Zakošek B., *Irina u obitelji Aleksander*, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 2007, ss. 333-346.

References

- Aleksander I., *Fuga krležiana* [The Fugue Krležiana], “Književna republika” [“The Literary Republic”] 2003, no. 1/2, pp. 93-117.
- Aleksander I., *Prozore širom!* [Open the Windows Wide!], “Književnik” [“The Writer”] 1930, no. 1, pp. 17-21.
- Aleksander I., *Ruska književnost iza revolucije* [The Russian Literature after the Revolution], *Vijenac* [“The Wreath”] 1928, no. VIII/4, pp. 154-159; no. 6, pp. 269-272; no. 7/8, pp. 337-343. Pretisak (Overprint): “Kolo” [“The Wheel”] 1999, no. 3, pp. 394-425.
- Aleksander I., *Samo činjenice, molim!* [Only the Facts, Please!] Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 2007, 416 pp.
- Aleksander I., *Svi životi jedne ljubavi* [All the Lives of One Love], Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 2003, 368 pp.
- Aleksander I., *Zov plime* [The Running Tide], Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 2017, 337 pp.

- Aleksander-Kunjina I., *Evgenije Ivanovič Zamjatin* [Yevgeny Ivanovich Zamyatin], "Književnik" ["The Writer"] 1930, no. 10, pp. 451-457.
- Aleksander-Kunjina I., *Maksim Gorkij* [Maxim Gorki], "Književnik" ["The Writer"] 1936, no. 7/8, pp. 341-346.
- Aleksander-Kunjina I., *Pikolo* [The Piccolo], "Književnik" ["The Writer"] 1933, no. 6, pp. 233-246.
- Aleksander-Kunjina I., *Trojica* [The Three], "Književnik" ["The Writer"] 1930, no. 4, pp. 152-159.
- Badalić J., *Rusko-hrvatske književne studije* [Russian-Croatian Literary Studies] Zagreb, Liber, 1972, pp. 463-464.
- Blok A.A., *Dvanaestorica* [The Twelve], "Književnik" ["The Writer"], 8(1935), no. 7/8, pp. 304-312.
- Ćurčin M., *Puškin Irine Aleksander-Kunjine* [Pushkin of Irina Aleksander-Kunjina], "Nova Evropa" ["The New Europe"] 1937, no. 5, pp. 174-176.
- Kolarić V., *Estetika i politika u romanu Douglas Tweed Irine Aleksander* [The Aesthetics and Politics in Novel *Douglas Tweed* of Irina Aleksander], "Književna smotra" ["The Literary Review"] 2013, no. 1(67), pp. 123-135.
- Kranjčević S., *Roman Irine Kunjine-Aleksander* [The Novel of Irina Kunjina-Aleksander], "Književnik" ["The Writer"] 1933, no. 4, pp. 179-181.
- Krleža M., *Pisma* [The Letters], Sarajevo, Oslobođenje, 1988, pp. 17-19.
- Lukšić I., *Američki tekst Irine Aleksander* [The American Text of Irina Aleksander] [in:]: Aleksander I., *Zov plime* [The running tide], trans. B. Romić, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 2017, pp. 5-9.
- Lukšić I., *Prema Irini Kuninoj* [The Letters to Irina Kunina], [in:]: *Samo činjenice, molim!* [Only the Facts, please!], Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 2007, pp. 5-18.
- Lukšić I., *Svi životi jedne ljubavi* [All the Lives of One Love], "Književna smotra" ["The Literary Review"], 2001, no. 1(119), pp. 75-86.
- Pintarić J., *Irina Aleksander* [Irina Alexander] "Književna republika" ["The Literary Republic"] 2003, no. 172, pp. 93-94.
- Senečić Ž., *Transkript dokumentarnog filma o Irini Aleksander* [The Transcript of the Documentary Film about Irina Alexander] [in:]: *Samo činjenice, molim!* [Only the Facts, Please!], Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 2007, pp. 287-320.
- Zakošek B., *Irina u obitelji Aleksander* [Irina in the Family Alexander], [Only the Facts, Please!], Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 2007, pp. 333-346.

